

Landskap: Skåne Upptecknat av: Frans Mårtensson
 Härad: Färrestad s. 15 Albo Adress: Bjantevik
 Socken: Gimmis, Ö. Nöbbelöv Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1949 s. 15 J. + Olof Född år 1877 i Gidlöv, Ö. Nöbbelöv

Groddans inbärgning i äldre tid.	s. 1-2.	Lw F 63.
Förgöring av häst med "trollkanta".	s. 3-4.	
Hemmetts prydnade.	s. 5-13.	Lw F 49.
Rägnen och talesätt om lysklockorna.	s. 14.	" 66.
Lagar och rägnen om skapelsen.	s. 14.	" 23.
Offer mot sjukdom.	s. 15.	Fl. 81 1.

Skriv endast på denna sida!

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Frans Mårtensson*
 Härad: *Järrestad* s. 15 *Albo* Adress: *Brantevik*
 Socken: *Simris, Ö. Nöbbelöv* Berättat av:
 Uppteckningsår: *1949* s. 15 *J. + Olof* Född år *1877* i *Gidör, Ö. Nöbbelöv*

<i>Grödkans inbärgning i äldre tid.</i>	<i>s. 1-2.</i>	<i>Lw F 63.</i>
<i>Förgöring av häst med "trollkanta".</i>	<i>s. 3-4.</i>	
<i>Hemmetts prydnade.</i>	<i>s. 5-13.</i>	<i>Lw F 49.</i>
<i>Sågner och talesätt om kyrkklockorna.</i>	<i>s. 14.</i>	<i>" 66.</i>
<i>Sågar och sågner om skapelsen.</i>	<i>s. 14.</i>	<i>" 23.</i>
<i>Offer mot sjukdom.</i>	<i>s. 15.</i>	<i>H. G. 1.</i>

Uppgifterna hänföra sig till

Landskap: *Skåne*Härad: *Järrestads*Socken: *Simris-Köbbelöv 106/207 ac*Uppteckningsår: *1949*

Uppgifterna lämnade av

Namn: *Fraus Kärfeusson*Adress: *Brantevik*Födelseår och födelseort: *1877 Eilöv, Ö. Köbbelövs socken*

Folklivsarkivet i Lund beder Eder härmed vara vänlig besvara nedanstående frågor, vilka ha sammanhang med grödans inbärgning i äldre tid. Särskilt äro vi angelägna att få veta benämningar och namn på ortens dialekt. Saknar Ni själv kännedom här- om, äro vi tacksamma, om Ni vill utfråga äldre personer, vilkas namn, ålder och födelseort i så fall böra uppges. Angiv vad som gäller äldre förhållanden och vad som ännu existerar. Numrera svaren efter frågorna.

Frågor:

1. Hur transporteras grödan hem från åkern?
2. Huru benämnes på Eder ort det utrymme i uthusbyggnaden, där den otröskade grödan förvaras? Finns mer än en benämning för detta utrymme?
3. Utgöres golvet i detta utrymme av bara marken, eller är det byggt av särskilt material?
4. Består golvet i logen, där säden slagtröskades, av träplan- kor, lera eller cement?
5. Finns logbalk (skifte) mellan trösklogen och det utrymme där den otröskade grödan förvaras?
6. Har någon förändring av de i föregående punkter om- nämnda förhållanden inträffat under senare tid (t. ex. under de sista 100 åren)? I så fall när och av vilken orsak (t. ex. ändrade tröskningsförhållanden)?

Svar:

med bilvagnar
Kördes hem i vagnar med långa häckar. Nu mycket i Loggolvet. Endast denna benämning

Utgöres av bara marken. Men en och annan stö-
re fröodlare har läst cementera detta utrymme.
I äldre tid så grödan slagtröskades, bestod loggol-
vet av plankor. Där arbetades lättare och sägen ^{ihållig} gröstades.
För fanns arbalkningar i logorna, men inte
nu i nyare hus.

Att fröska säden med slaga, upphörde för 60
år tillbaka. Därefter användes hästvandringströ-
skor. Sedan 30 år tillbaka användes ång- och motorfröskor,
och nu har man börjat med skördetröskor.

Frågor:

7. Hur benämnes den person, som vid skördens inbärgning bringar sädeskärvarna (nekarna, banden) över logbalken (skiftet) in i det utrymme, där den otröskade säden skall förvaras?
8. Vad kallas den, som lämnar kärvarna vidare till den person, som lägger kärvarna i ordning i nämnda utrymme?
9. Vad kallas den person som lägger kärvarna i ordning?
10. Fingo även kvinnor eller minderåriga deltaga i detta arbete och i så fall på vilken plats i arbetskedjan?
11. Använde någon av dessa personer något redskap i arbetet? Vad kallades detta och av vad material var det? Beskrivning!
12. Har det använts tjugor eller krokar enbart av trä vid skördens inbärgning? När? Beskrivning och benämning!
13. Känner Ni till benämningen »lo(g)katt» eller »lakatt»? Vad betecknade den? Har den möjligtvis haft mer än en betydelse?
14. Vad vet Ni om plejla(prägla)visan, plejladansen, lo(g)-visan, plejlarnas sång på logen?
15. Känner Ni ordet »stabbe» (»sto») eller sammansättningar därmed? Vilka och vad betecknade de?
16. Känner Ni ordet »stäle» el. sammansättningar därmed? Vilka och vad betecknade de?

Svar:

Den person, som bringade sädeskärvarna över logbalken vid inbärgning, kallades "uppsäckare".

Den som bringade kärvarna vidare kallades "frånlagare" och den som lade dem i ordning, kallades "packare".

Kvinnor och minderåriga, som deltog i detta arbete, kallades vanligen "kringkastare".

Flötjugor eller grepar användes av alla i arbetet deltagande, utom av packaren.

För ungefär 100 år tillbaka användes tjugor av trä.

Att & på skämt lägga plejeln om huvudet på en person, och så klämma ihop slaya och honol kallades att få se lokatten. Att hålla honolen lodrätt mot golvet och samtidigt låta slayan rulla runt mellan samme person hoppade över, samma kallades plöjla dans. Ju hastigare tempot var, dess större anlägs skickligheten.

Ordet Stäle, känner jag inte till.

Trolleri

ACC. N:R

¹
M. 10963:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Utom svar på framställda frågor, tager jag mig friheten be-
rätta nedanstående. Det var en söndag, och drängen blev till-
sagd att skjutas för mina föräldrar till kyrkan. På e. m.
blev den ena hästen kraftigt sjuk och tillståndet förvärra-
des under natten, och det var nära 3 mil till veterinär,
och för övrigt hämtades bara i rena undantagsfall, veterinär
till djuren på den tiden. På natten när de vakade över
hästen, sade drängen till min far: "När vi körde till kyr-
kan i dag, märkte jag att det låg något som såg besynner-
ligt^{ut} uppe i groppen på vänster sida." Den sida på vilken
den sjuka hästen gäll. Far fästa sig inte vid drängens tal
till en början. Men när det började dagas, och hästen till-
stånd bara förvärrades, föreslog drängen att de kunde gå
upp och titta. Komna till stallet sågo de något som lik-
nade en massa hopsnärt garn. "De här är folkknutar."
Så drängen: "Men min mor förstår sig på sådant,
och får jag hemta hit henne, kan hon säkert göra häs-
ten frisk." Det gick far med på, och någon femma senare

Från uppl.

Trolleri

ACC. N:R M.10963:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

var gumman på platsen. När hon fick^{se} snärjan utkast
hon: Det är en trollknuta som lagts för att göra skada.
Så ville hon ha den hemburen till gården på järngrep.
Så ville hon ha ett bra knippe haln att lägga under
knutan, och fände så på. Efter några ögonblick hördes
en väldig knall åtföljd av mycket rök och så var knu-
tan förintad. Hårten, som hela natten legat och späckt
huvud och ben från sig, blev rökad inne i spallet och
böja omedelbart därefter att tvickna till. Så ville
gumman också säga min far vem som lagt ut knutan,
men det ville far inte veta. Far var då 7 år gammal och
mins mycket väl händelen. Nämnda gumma, var den i
Frans Lönströms bok "Här ser på" omtalade "fjörari", eller
"fjärbarshan". — Omnämnt a sid. 203.

Hemmets prydnad.

ACC. N:R M. 10963:5.

I

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Man tövade i hemmet vid påsk, pingst och midsommar, samt vid större familjehögtider. Till påsk tövades med kjerrel, det fanns ^{inte} annat vid den årtiden. Till pingst och midsommar tövades med tövuskor. Fanns öppen spis, tövades även den, även å järn ungnar tövades. Tövuskorna lades över och vid trappuppgångar, och dels sluckos de in i takskägget till boningshuset.

För 60 à 70 år höll selen ännu allmänt i sig ett störsan, hämtad från Sandhammarkusten, över golvet i dagligstuga och kök. Över sanden stöddes till söndagen, under sommaren, kjerrel. Under vintern stöddes sönderhackat ene. Sand stöddes över golvet för att skulle vara lättare att sopa rent, på den tiden gick man med träskorna på i stugan. Såväl kjerrel som ene spreds en frisk och behaglig doft i bostaden.

Halvm å golvet användes nog endast i hem där det fanns många familjemedlemmar, och då till att ligga i. Att besöka stuggolven med kjerrel och ene samt tövuskor är med nuvarande modärare bostäder rent bortslagt, men väl vid trappgångar. Framför bostäder, som ligga ut till allmän väg, tövar man när ett lifstyg skall föras förbi, för att därmed visa heder mot den döde.

Luf. 49.

Golven skurades vanligen varje torsdag. Och med ena handen slufade sanda golven, böjde man använda mattor, men till en böjan endast å vissa ställen å golvet. Till ex. en matla som sträckte sig från den ena dörren till den motsatta där man mest röde sig. Då man böja använde mattor å golven upphörde sedan att gå med träskorna från inne i stugan. Sedan man böjat med mattor, användes sådana dagligen. Enskiftet böjde i här nämnda socken omkring 1810. Och de gårdar som med sina böningshus uppfördes ute från byn på de skiftade fälten hade en livslänga i allmänhet av 60 å 70 år. Det var när man sedan byggde modernare böningshus, som bruket med mattor infördes. Mattor vävdes och vävas fortfarande av gamla kläder och tyger, som man först klippte i skivor och färger. Dessa mattor äro många gånger, med sin vackra färgsammanställning, verkliga prydnader.

Täggprydnader. I de första böningshusen voro väggarna kalkade och nästan undantagslöst utan prydnader. Det kunde förekomma någon tavla med hemmamålade blommor eller

Täggprydnader

ACC. N:R

M. 10963:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

krans från med inskription: "Gratulation åt den eller den
gossen, eller den och den flickan, på 10- eller 18årsdagen". Eller
även till minne av någon avliden yngre familjemedlem.
Tavlornas storlek kunde vara, inramade, 25 x 40 cm. I ena hör-
net av skivan, där långbordet hade sin plats, och över den
plats där hufvudern hade sin plats vid målfiderna, hängde ett
skåp i storlek omkring 40 x 60 c.m. Detta var arbetat av hus-
fadern själv i unga år, och var konstnärligt snidad och må-
lat. När böningskuren byggts om för andra gången i moderna-
re stil, böjades man tapetsera väggarna och pryda dem med
oljetrycksfäbtor av landskapsmotiv, eller med historiska
motiv såsom dr. Märken Luther, kristusbilder eller kungl.
personligheter. Täggskåpen hade nu blivit gamla liksom
nåras tillverkare, vilka kanske redan gått ur tiden, och
så ansågos skåpen inte fina längre, utan placerades i
någon skruv, för att en 50 år senare åter komma till
heders i bästa rummet, och anses som dyrbara familje-
klenoder, och det är inte så ovanligt att nu får höra

Fäggprydnader

ACC. N:R

M. 10963:8.

III

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

någon somon till förste ägaren av skåpet säga med viss stolthet i tonfallet: "Detta skåp har min farfar arbetat en gång." De ovannämnda tavlorna inköptes kanske från köjan på någon marknad, eller kanske av någon gårdshandl. - som kanske var jude. Fäggbilder ha ej tröjats komma till användning förrän på senare 50 år.

Bords- och skåpprydnader. I de äldre tiderna användes duk på bordet, endast då det kom främmande i huset och vid högtider. Äls det användes olika slag av dukar vid olika högtider har jag mig inte bekant. Till jul pryddes man bordet med vackert utklippta pappersmodeller, något hemmastökt kraftigt talglys, samt ett större fat av trä eller lera, fylld med kokad kott grissylta och några kokta grisfötter. Dessa senare voro mycket uppskattad mat julafton. Fatet skulle stå på bordet från och med julafton till annandag jul över, och blev påfylld efter som det konsummerades därav. Till fräck pryddes bordet likadant med papper och en skål med färgade och kokta ägg. Och då husmödrarna förlade om vem som kunde uppvisa

Bordspyrånader

ACC. N:R

M.10963:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de vackrast färgade äggen, förtär man att äggshälen gav en viss stämning åt hem och helg. Dessutom brukades att man tog ut en del av äggen ur skalen så, att det mesta av skalen förblev hel^{het}, och ~~det~~^{härigen} skal satte man så upp på spikar i slugväggarna och hängde tjorvel över. Till pingst och midsommar pyntades borden i allmänhet endast med någon blomsterbukett bestående av blommor som fanns vid tillfället. Syrener och lavendel, voro mycket uppskattade buketter. Bordspyrånaderna voro ungefär desamma vid familjefester. Spisar. I här nämnda äldsta boningshusen förekom endast järnugn i dagligstugan, och denna eldades upp från skorstenen. Till eldbrand användes mycket med torv och ved och något stenkol. Över järnugnen var ett mindre plåt- eller kakelhus med dörrar till och här brukade man sätta in mat för uppvärmning. Över det hela, uppe under "loftet" var under loftbjelkarna uppspikade en 4 träribbor från vilka det rökade fläsket lades upp för att hälla sig tork. Kaminer eller orkestraljörer, kommo inte till användning från med de modernare boningshusen.

Spisar

ACC. N:R

M.10963:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Spisen lagades ute i den öppna skorstenen på en eldstad som i många fall var uppförd av gråsten. Det var endast dagligstugan som eldades varm. Före med böningshurens modernisering, ändrades uppvärmning och eldning. De öppna skorstenarnas tid var förbi, i köken komms järnspisar från vilka maten lagades och samtidigt blev köken uppvärmda och blev, vad man kallade "folkstugor" i vilka gårdens folk intogs sina måltider. Dagligstugan blev nu mera fin. Den uppvärmdes med en där placerad större eller mindre metraljös och användes så mest av husbondefolkets själva och där framförades oväntad gäst. Utom dagligstugan hade man upptill densamma en mindre stuga, kallad "lilla stugan" som av husbondefolket användes till sängkammare. Förriga rum var även ordnat med järnugnar, eller kakelugnar, för uppvärmning.

Belysning. För omkring 100 år tillbaka användes vid belysning en lerkärl fylld med tran, i vilken en tjock ylletråd var lagd, och som med ena ändan hängde något utanför käll-

Belysning

ACC. N:R

M. 10963:11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

rikens kant. På denna ända fände man så prä, och så hade någon av de äldre familjemedlemmarna, eller tjänstefolket på sitt ansvar att framflytta präden efter som den brann av och se till att det inte tog fyr i framen. Dylisk belysning användes även i stallar. Tillom denna slags belysning, användes hemmarföpta täljlys, som kallades prätor. Dessa prätor fästade man i en smidd järnstake omkring en 20 cm. hög stäende på tre fötter. Pången gång voro dessa järnstakar mycket vackert arbetade av tysmeder. Prätor som skulle användas under julhögtiden, voro tjockare med mera tälj prä, och gävo därför ett starkare sken. Prätorna hade en längd av 25 cm. Något senare kommo fotogen lampor i bruk för att för omkring 25 år sedan, allmänt ersättas av elektriskt ljus.

Blommor. Huskurna blommor i vasar användes mycket och ännu mer har man kruksblommor i fönstren. Alla möjliga sorter användas, men pelargonier, med sin rika blomning och sina skära röda blommor äro särskilt onsyckta.

Blommor

VIII
ACC. N:R M. 10963:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Bruket med blommor går säkerligen mycket långt till-
baka i tiden. Husbödrarna skänkte varandra mycket
med spicklingar. Om man stal sådana för fursamheten,
känner jag inte till, men då man blev skänkt sådana,
skulle man inte tacka, ty då frivades de inte så bra.
Halmkronor som prydnader i hem, förekomma knappast,
och ha säkerligen inte någon tid förekommit nämnvärt.
Sådana tillverkas häft av grova vetehalmstån som klip-
pas i längder av omkring en 3-5 cm. längd och trädas på
trådar och formas till som ~~goda~~ geometriska figurer
såsom kuber, trianglar m.m. och sätts de mindre in
i större sådana och kunna se rätt fina ut, men
det hela är ändå bara halm. Tidningshållare, klädda
med svart samet, och konstnärligt broderade med
halm, voro en tid mycket moderna.

Som utgångspunkt för här ovan besvarade frågor har
jag tagit mitt föräldra- och farföräldrahem. Erinnar mig
nu, att min far tala om, att hans far i min fars barndom

Som utgångspunkt

ACC. NR M. 10963:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

användes dagligstugan, som snickareverketat under vintertiden, och där tillverkade många av sina egna jordbruksredskap. Boningshuset till farfars gård är uppfört år 1822, och står fortfarande på samma grund, men inredningen i dessamma har moderniserats. I husets ena gavel är inbyggd en kalkstensplatta med inskription: "Färligna store Gud vår böjan och vårt slut." Samt därefter: "År 1822 är denna gård byggd av Märken Mårtensson och Sira Mårtensson." Angående boningshuset till mitt barndomshem, kan jag nämna: Att det blev uppfört vid enskiftets genomförande under åren 1810—1815. I såväl dagligstuga som kök och baghus (Baghus rummet där kitor och klädkäp förvarades) lågo golven cirka 15 cm. lägre än markytan. Å båda här nämnda boningshus voro takarna, såsom allmänt var på den tiden, utbyggda från husets ena långvägg mitt för skolenen och överbyggda med takbolar i vanlig spetsig form. Barndomshemmet boningshus revs 1887 och ersattes av nytt sådant.

Kyrkklockor

ACC. N:R M. 10963:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Angående kyrkklockor har jag nu fått veta att: Om klockorna vid själaringning, hade särskild skarp klang, betydde detta, att det snart skulle bli lik igen i församlingen. Även har en äldre man talat om för mig att hans far, på klockornas klang kunde märka om nästa dödsfall komme att gälla gammal eller ung människa.

Kyrkfolket. Om dessa på hemväg från kyrkan, fylkade sig i större högar sade de gamla: "Det blir snart lik i socknen, för folket går i stora flockar."

Första frågorna, voro en del rent hemiska. Har aldrig hört att djävulen också sökte skapa en värld, eller att han skulle haft någon hustru före Eva.

Varför aspen alltid skälver, beror enligt sägnen på, att Trälsarens kors var ihopslaget av aspekädd.

Om det är någon möjlighet, ska jag återkomma med övriga frågor

Luf. 66

Luf. 23.

På Edra frågor om offer mot sjukdomar är det endast en jag kan berätta. I S:t Olofs kyrkby i Ålbo härad finns en gammal offerkälla till vilken folk valfärdade mycket så sent som för 60-70 år tillbaka, och det här förekomma än, men mera i smyg. Det offrades prängar för sjukdomars skull. I den snart furen åriga kyrkan finns en helgonbild med en silveryxa i handen. Bilden kallas Olof den helige. Fåra skaror av människor ha valfärdat dit för att få slyka sitt lyte, eller sjuka sfälle mot helgonbildens yxa. Yxan har också ett mycket slitit utseende.

J.P.C. 1.